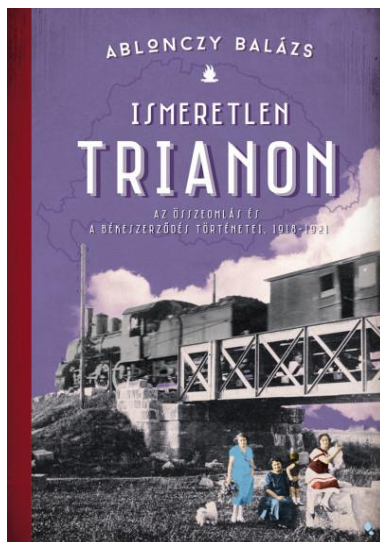

„Trianon 100” a Történelemtanításban**Fodor Richárd***Megismert Trianon*

ABLONCZY Balázs (2020): Ismeretlen Trianon. Az összeomlás és a békeszerződés története, 1918–1921 (Jaffa Kiadó, Budapest, 272 p.)

A trianoni békediktátum századik évfordulója rendkívüli helyzetet és egy rendkívüli kötetet hozott a huszadik század története iránt érdeklődők számára. Ablonczy Balázs a 2016-ban induló MTA „Lendület” Trianon 100 kutatócsoport vezetőjeként összesítette a kutatócsoport eredményeit, amelyből figyelemfelkeltő könyv született. Az Ismeretlen Trianon című kötet tizenkét tematikus fejezetből épül fel, amelyek mindegyike különböző szempontból vizsgálja az 1918 és 1921 közötti évek eseményeit, több esetben ebből az időszakból kilépve a békéhez vezető kauzalitás mellett a hosszú távú következményeket is felvázolva.

Ablonczy Balázs az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának habilitált egyetemi docense, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, korábban a Párizsi Magyar Intézet igazgatója. Fő kutatási területe a 20. századi magyar diplomácia és művelődéstörténet, korábbi kutatásai során foglalkozott a frankhamisítási ügygel,¹ de tanulmányt és könyvet írt Fernand Vix² és Teleki Pál³ életéről és a turanizmusról⁴, valamint Észak-Erdély visszatéréséről⁵ is, 2010-ben megjelent Trianon legendák című írását⁶ követően több publikációja jelent meg a békediktátum történetéről.⁷

Ablonczy Balázs Ismeretlen Trianon című új könyvének célja a szemléletváltás, amely a jól ismert klisék és legendák dimenziója helyett a kortársak narratíváit és a társadalom emlékezetét célozza, ami egyértelmű elmozdulást feltételez attól a tartalomtól, „amelyet az érettségi tételek kérnek számon”. A fejezeteket összefoglaló vezérfonal a kutatási szemléletváltás, mely révén az egyének és a társadalom tapasztalatai és élményei kerülnek középpontba. A sokszínű fejezetek tartalmi összefoglalója, de minden tematikus részegység rövid ismertetése is meghaladná jelen írás kereteit, ezért ezek közül a legmeghatározóbbak, a kontrafaktualitás, a nemzetközi érdekek, az erőszak, a kérészállamok, a menekülés és a gazdasági hatások következnek.

Könyve második fejezetében⁸ Ablonczy Balázs egy izgalmas és szokatlan szempontot vet fel az események vizsgálatához, amely az Andrew Roberts és Niall Ferguson által fémjelzett és emlékezetpolitikai vitákban gyakran előforduló *kontrafaktuális történetírás*.⁹ A műfaj kevésbé ismert természete miatt a szerző nem csak definiálja, de röviden bemutatja

Fodor Richárd: Megismert Trianon

ABLONCZY Balázs (2020): *Ismeretlen Trianon. Az összeomlás és a békeszerződés története, 1918–1921* (Jaffa Kiadó, Budapest, 272 p.)

annak legfontosabb sarokpontjait, példáit és műveit is. A koncepció általános ismertetése után Ablonczy Balázs a kötet témáját helyezi a kontrafaktuális megközelítés fókuszába. Többek között arra keresve a választ, hogy mi történt volna, ha a Monarchia nem bomlik fel, ha Tisza István túléli a forradalmat, ha csak egy ellenfél ellen kell megvívni a világháborút követő honvédő háborút, ha Európa államai elismerik a Tanácsköztársaságot, ha a magyar delegáció korábban kiutazik a békekonferenciára, vagy ha nem írják alá a diktátumot. A gondolat kísérletek felvázolásakor döntési pontokat ismertet, amelyeket az adott történeti kontextusban értelmezett logikus érvekkel támaszt alá.

A béke nemzetközi aspektusait világítja meg a nagyhatalmak külpolitikáját, köztük az amerikai békeelőkészítő bizottság munkáját értékelő *Vigyázó szemek* című fejezet.¹⁰ A Glant Tibor nevéhez kötődő friss forráskiadvány¹¹ alapján az amerikai Inquiry bizottság munkáját a szerző a konferencia meghatározó szereplőihöz képest kevésbé elfogultnak, ám szakmai szempontból (gazdaság és kartográfia) siralmasnak ítéli. Részletesen foglalkozik a wilsoni pontok érvényességi kérdéseivel és azok magyar recepciójával. A brit és amerikai állásponttal kapcsolatban is a történelem esetlegessége tárul fel a magyar ügyekben illetékes amerikai Robert J. Kerner cseh szimpátiájáról és a brit diplomaták érdektelenségéről, illetve elfogultságáról szóló sorokban. Ablonczy Balázs a békekonferencián megjelenő magyar kérdés súlyát több esetben is a döntéshozó testület számára kevésbé jelentősként írja le, amelytől egy esetben eltér a franciák Dunával kapcsolatos álláspontjának ismertetése során. Az 1856-ban létrehozott Európai-Duna Bizottság, a folyó nemzetköziesítésének szándéka és a kapcsolódó külpolitikai-pénzügyi-kereskedelmi érdekrendszer felvázolása kiegészítheti a békével kapcsolatos nemzetközi álláspontokról kialakult képünket.

Az első világháború utáni *erőszakhullámokról* egy gyulafehérvári botűtés bevezetőjével kapunk hírt, amelyet egy főgimnáziumi tanár, Riszner Ödön szenvedett el korábbi román diákjától. A kötet egyik kiemelkedő szempontja a magyar lakosság tapasztalatának és emlékezetének felvillantása a világháborút követő háborúról. Ablonczy Balázs három szakaszra osztja a társadalomra 1918 után érkező erőszakos cselekmények sorát, melyek a legtöbb áldozatot követelő parasztforradalom és spontán elégedetlenség, a megszállások és a két egymást követő terror időszakát fémjelzik. Az események jelentőségéről és következményeiről is átfogó képet kap az olvasó számtalan áldozat vagy szemtanú érzelmekkel teli elbeszéléséből. Legfontosabbként a halottak mellett áldozattá váló társadalom állapota, a bántalmazások, nemi erőszak és összességében az erőszak légköre tárul fel előttünk. A brutalitás bemutatásakor a nemzeti veszteség helyett az erőszak elkövetésének objektív elítélésére törekszik a szerző, egyaránt vázolva a Kolozs vármegyei Jósikafalván elkövetett románok elleni tömeggyilkosságok és a Köröstárkányon lemészárolt magyarok tragédiáját, amelyek emlékezetét is megismerhetjük.

A kalandor katonatisztek nevéhez fűződő Lajtabánságot, vagy a Carnarói Olasz Kormányzóságot sok történelemmel foglalkozó érdeklődő ismerheti, de mi a helyzet a Szlovák Népköztársasággal vagy a Hucul Köztársasággal? A világháborút követő átmeneti időszak „*kérésállamainak*”, azaz rövid és még rövidebb ideig fennálló eltérő jelentőségű politikai-ideológiai-katonai szerveződéseinek részletes és alapos összegző bemutatása figyelemreméltó eredmény. Ablonczy Balázs nem csak történeti érdekességként említi meg azt a tizenhárom államot, amely a Magyar Királyság területén alakult ki, majd szűnt meg 1918 és 1921 között, de egy komplex, hat tényezőös rasztert is felvázol értékelésükre és differenciálásukra. A táblázatos struktúrákból,¹² majd az ezeket árnyaló részletesebb

Fodor Richárd: Megismert Trianon

ABLONCZY Balázs (2020): Ismeretlen Trianon. Az összeomlás és a békeszerződés története, 1918–1921 (Jaffa Kiadó, Budapest, 272 p.)

ismertetésekből és vizuális szemléltetésből nemcsak érdekes életutakat és háttéreseeményeket ismerhetünk meg, de a tematikus egység az államiság alapjainak kérdéseire is ráirányítja figyelmünket.

A kötetben a trianoni békével szorosan asszociált *menekülés* tematikus egysége is fontos társadalomtörténeti vizsgálati szempontokat hordoz, amelyben a közismertebb vagonlakók sorsa mellett a magyar társadalom elszakított területekről érkező és a trianoni határok között élő lakosság narratívája is felbukkan. A fejezet a békediktátum utáni Magyar Királyságba érkező magyar menekülőkkel kapcsolatos általános ismeretekkel kezdődik, majd további nézőpontok is megjelennek benne, mint Bethlen István és Teleki Pál miniszterelnökök „beköltözés” ellenes álláspontja, illetve az ezek háttérében álló indokok és érdekek. Szintén kiemelt jelentőségű a menekültek össztársadalmi megítélése és az integrációs folyamat elemzése.

A trianoni békével kapcsolatban egyik leggyakrabban megjelenő témát a *gazdasági következmények* adják, amelyekkel kapcsolatban Ablonczy Balázs kötete szintén új vizsgálati szempontokat kínál. A szerző felhívja a figyelmet a földrajztudomány korábbi diszciplináris szerepe okán kialakuló földrajzi értékelési aspektus túlsúlyára, majd további szempontokat ismertet, amelyek közül kiemelkedik a *szén* szerepe. Nagy Péter kutatásaihoz kapcsolódóan¹³ bemutatja a „kor internetének” nevezett erőforrás jelentőségét. Az ásvány a fűtés mellett számtalan szolgáltatás, a villamosenergia erőművek, a közvilágítás és közlekedés alapját jelentette, ezáltal fundamentális szerepet játszott a kor világában és a lakosság gondolkodásában. További fontos társadalmat vizsgáló perspektívaként tekint a szerző a háborús jegyrendszerre és annak hosszú távú lélektani, gasztronómiai, politikai és ideológiai hatásaira.

A könyv számos más értelmezési keretet, faktort és eseményt összesít a száz évvel ezelőtti béke hatásával kapcsolatban, amelyek között szerepel a „kis birodalmaknak” nevezett utódállamok¹⁴ politikája, a megszállást követő impériumváltások, vagy az Osztrák-Magyar Monarchia tárgyi, kulturális, politikai és kulturális öröksége.

A járványhelyzetben rendhagyó módon online bemutatott könyv igényes borítója első ránézésre felkelti az olvasó figyelmét. A kötet több vizuális elemmel, táblázatos és kartografikus ábrákkal segíti a mélyebb megértést. Például egyetlen térképen ábrázolja az 1914-es határokkal az amerikai és brit delegációk javaslatait, valamint a megcsonkított Magyar Királyság határait. Gyakran alkalmaz levéltári anyagokból kibontakozó szimbolikus, gondolatébresztő képeket is, amelyek általában egy-egy új szempont bevezetését, az olvasói érdeklődést fenntartását és nem utolsósorban a személyes történelmek párhuzamosságának példázatát szolgálja.

A Trianon 100 kutatócsoport a békediktátum köznevelési tanításával szintén részletesen foglalkozott, amelynek kvantitatív kérdőíves komponensében a magyar történelemtanárok tíz százalékát kérdezték meg tanítási gyakorlatukról és tapasztalataikról. (A kutatási jelentést a következő [linken](http://trianon100.hu/cikk/az-elso-vilagaborut-lezaro-bekeszerzodesek-mai-megitelese-magyarorszagi-kozepiskolokban-kutatasi-jelentes-osszefoglaloja) érhetik el: <http://trianon100.hu/cikk/az-elso-vilagaborut-lezaro-bekeszerzodesek-mai-megitelese-magyarorszagi-kozepiskolokban-kutatasi-jelentes-osszefoglaloja>). Jelen kötet történelem szakos pedagógus nézőpontból kiemelkedő, a tanórákon közvetlenül hasznosítható, a tanulók számára motiváló és figyelemfelkeltő erejű kiindulópont lehet. Elsőként a könyvben szereplő új megközelítések, továbbá a bemutatott nagyszámú jól elhelyezett szemléltető levéltári forrás olyan személyes és anekdotikus többletet adhatnak a tanóráknak, amelyek különösségükkel maradandóbb nyomot hagyhatnak és elgondolkodtathatják a diákokat. A füleki kirándulás résztvevőinek, a

Fodor Richárd: Megismert Trianon

ABLONCZY Balázs (2020): *Ismeretlen Trianon. Az összeomlás és a békeszerződés története, 1918–1921* (Jaffa Kiadó, Budapest, 272 p.)

gyulafehérvári Román Nemzetgyűlés szemtanúinak, a román botozások elszenvedőinek, vagy akár Márai Sándor jegyrendszertől szenvedő nagynénjének visszaemlékezései is közelebb hozhatják a múlt eseményeit a diákokhoz. A források megfelelő didaktikai előkészítése és tanári rávezetés segítségével a tanulók átélhetik az eseményeket és megismerhetik a különböző interpretációkból és narrációkból összeálló történelmet, azaz a múltat, amely a szerző szavaival élve „Így is történt”.

JEGYZETEK

- ¹ ABLONCZY Balázs (2004): A frankhamisítás. *Rubicon*, 15. évf. 2. sz. 53-54.; ABLONCZY Balázs (2008): A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. *Múltunk*, 53. évf. 1. sz. 29-56.
- ² ABLONCZY Balázs (2019): Az alezredes. Ki is volt valójában Fernand Vix? In: BÚR Gábor (főszerk.): *Az Eiffel-torony árnyékában. Majoros István 70 éves.* Budapest, ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék. 15–25.
- ³ ABLONCZY Balázs (2000): *Teleki Pál.* Élet-Kép sorozat. Elektra Kiadóház, Szeged; ABLONCZY Balázs (2005): *Teleki Pál.* Osiris Kiadó, Budapest; ABLONCZY Balázs (2018): *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941).* Jaffa Kiadó, Budapest.
- ⁴ ABLONCZY Balázs (2016): *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története.* Jaffa Kiadó, Budapest.
- ⁵ ABLONCZY Balázs (2011/2015): *A visszatért Erdély, 1940–1944.* Jaffa Kiadó, Budapest.
- ⁶ ABLONCZY Balázs (2015): *Trianon legendák.* Jaffa Kiadó, Budapest.
- ⁷ Pl. ABLONCZY Balázs (2017): [Rettenetes év. A párizsi békekonferencia és Magyarország, 1919-1920.](#) *Rubicon*, 28. évf. 7–8. sz. 4–13.; ABLONCZY Balázs (2020b): Száz év után. Magyar külpolitika és a békeszerződés következményei. *Rubicon*, 31. évf. 6-7. sz. 4–11.; ABLONCZY Balázs (2020c): Trianonról – 100 év múltán. Bevezető (Romsics Ignáccal). *Magyar Tudomány*, 181. évf. 6. sz. 725–726.; ABLONCZY Balázs (2020d): Százéves adósság. A Lendület Trianon 100 Kutatócsoport eredményeiről. *Magyar Tudomány*, 181. évf. 6. sz. 786–794.; ROMSICS Ignác (2020): A Trianonhoz vezető út. Historiográfiai áttekintés. *Magyar Tudomány*, 181. évf. 6. sz. https://mersz.hu/hivatkozas/matud202006_f42744#matud202006_f42744 (Letöltés: 2020. szept. 26.)
- ⁸ 2. fej. Mi lett volna ha... In: ABLONCZY Balázs (2020a): *Ismeretlen Trianon. Az összeomlás és a békeszerződés története, 1918–1921.* Jaffa Kiadó, Budapest, 13-37.
- ⁹ Vö. FERGUSON, Niall (ed.) (1997): *Virtual History. Alternatives and Contrafactuals.* Picador, London; Tőle magyarul: FERGUSON, Niall (2016): *A világ háborúja. A gyűlölet évszázadának története.* 3. kiad. Scolar, Budapest.
- ¹⁰ 4. fej. Vigyázó szemek. In: ABLONCZY (2020a) 67-81.
- ¹¹ GLANT Tibor (2020): *Az Egyesült Államok útja Trianonhoz. Az Inquiry és Magyarország jövője, 1917–1918. Források.* MTA BTK, Budapest.
- ¹² ABLONCZY (2020a) 146-147.
- ¹³ NAGY Péter (2018): *Harc a szénhiány ellen: A Szénkormánybiztosság működése Magyarországon 1917–1924.* In: BÓDY Zsombor (szerk.): *Háborúból békébe. A magyar társadalom 1918 után. Konfliktusok, kihívások, változások a háború és az összeomlás nyomán.* Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 195–220.
- ¹⁴ 7. fej. Kisbirodalmak születtek. In: ABLONCZY (2020a) 127-143.